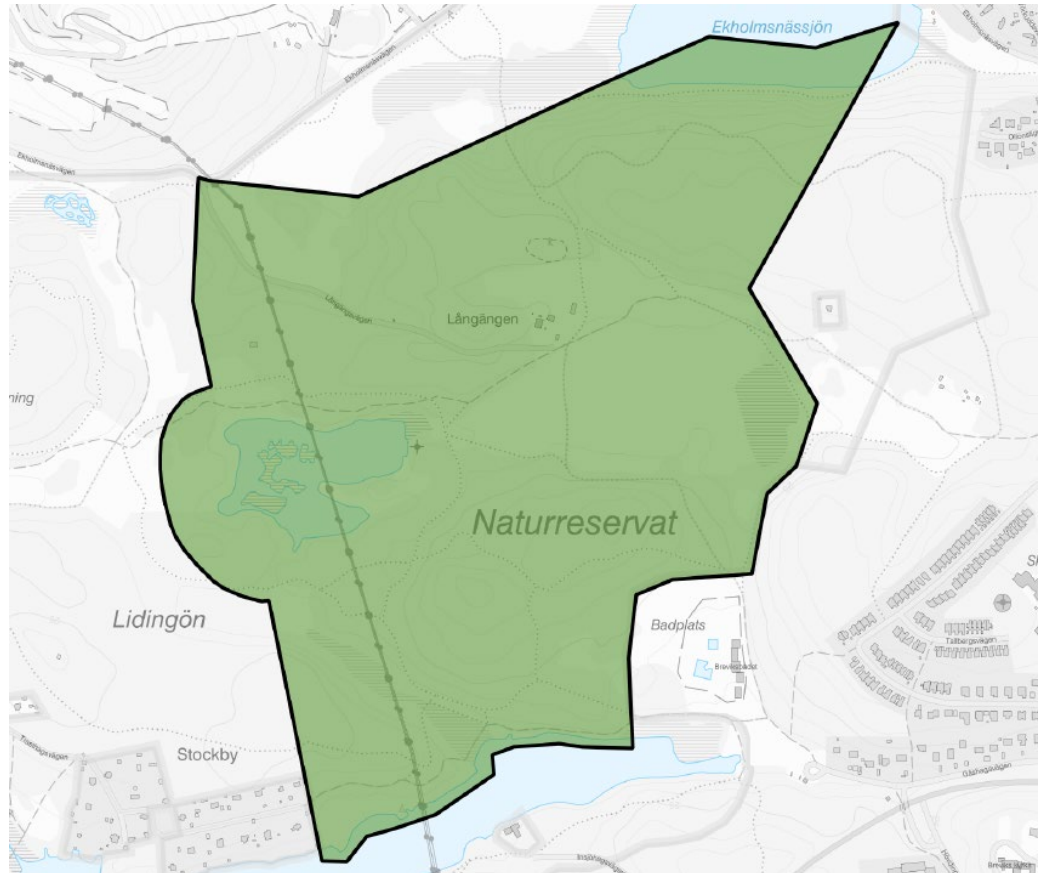

Långängen

Bakgrund

Långängen omnämns första gången i skriftliga källor 1379 som ett "torp" vilket på den tiden avsåg ett nybyggt hemman. Ett närbeläget gårdsgravfält från yngre järnålder (ca 500–1050 e.Kr.) ger gården ursprung ända tillbaka till förhistorisk tid.

Efter utförsäljningen 1775 märks bland olika ägare hovbagaren Karl Joachim Kammecker som förvärvade gården år 1784. Kammecker kallas i Bellmans visor för Tyskbagaren. Åren 1838–1878 var "Lidingökungen" J.A. Zetterberg ägare och därefter hyrdes gården en tid ut som fattigstuga och på 1890-talet som småskola, enligt "Sevärda hus på Lidingö". År 1942 övertog Lidingö stad den starkt förfallna gården, husen rustades upp och markerna hävdades. I dag ingår Långängen i det stora fritids- och rekreationsområdet inom Långängen-Elfviks naturreservat och huvudbyggnaden används som café/restaurang.

Vy från Långängens gård ner över kulturlandskapet i dalgång och på höjdryggar i nordost.

Långängen bevarar flera av sina äldre gårdsbyggnader frånsett stall och ladugård som revs 1977. Mangårdsbyggnaden uppfördes ca 1775 och bostadsflygeln och logen byggdes ca 1815. Höladan borta vid Västra Långängskärret, byggdes troligen under tidigt 1800-tal.

Kulturmiljön vid Långängen kännetecknas bland annat av en mycket god kontinuitet i tid som är lätt att uppfatta och ta till sig. De obrutna sammanhangen mellan järnåldersgravfältet (ca 500-700-tal), den medeltida gården, nuvarande 1700- och 1800-talsbyggnader och de omgivande markerna som hävdats i åtminstone ca 1500 år.

Länge var driften av Långängen grundad på boskapsskötsel och odlingarna var små. Som en konsekvens av det var betesmarkerna stora och det var främst utmarken med skogen som betades. Ängsmarken som gav vinterfodret tog störst plats på inägorna medan åkerarealen var liten. Så var det fortfarande 1720 när den äldsta gårdskartan upprättades. På gården bedrevs då tvåsädesbruk, det vill säga att halva åkern låg i träda. Även om inslag av torrängar fanns, dominerades Långängen av sidlänta ängar och kärr, där man även kunde ta starrgräs och vass till foder.

Vy över kulturlandskapet västsydväst om gården.

Mellan 1846 och fram till 1940, när gårdens aktiva tid som eget hemman börjar avta skedde en omfattande nyodling av åkermark. Under samma tidsperiod lades jordbruksdriften om till spannmålsproduktion. Långängens utveckling följer i stort den mellansvenska utvecklingen under den stora omvandlingsprocess som det svenska agrarsamhället genomgår under 1700-, 1800- och 1900-talet.

Beskrivning av området

Långängen upptar markerna mellan fjärden Ekholmsnässjön-Hustegafjärden i norr och insjön Stockbysjön i söder. Här är ett utpräglat skärgårdslandskap med flacka lerdalsstråk mellan kuperade ryggar, bergknallar och små bergskrön. Tallblandskog och kala berg i dagen karaktäriserar höjder och bergskrön. Inslaget av lövträd, framför allt ek, är påtagligt och indikerar äldre ängs- och hagmarker.

Gården bevarar ett äldre vägnät med gångvägar som delvis följer äldre kommunikationsstråk och förenar järnåldersgårdarna Långängen och Stockby. Det småskaliga kulturlandskapet har inga påtagliga upplevelsemässiga avgränsningar varken mot Stockby i väster eller mot Ekholmsnäs i norr. Särskilt mot Ekholmsnäs är den mycket småskaliga ålderdomliga landskapskaraktären obruten. Mot Stockby markeras den gamla ägogränsen av ett mindre skogsparti på gammal utmark och även genom rågångsmärken i form av stensträng.

Gårdsbebyggelsen har ett karaktäristiskt terrängläge på sluttningen av en rygg ovanför ett dalstråk. Konturerna av äldre tiders odlingslandskap framträder i gårdens omgivande gamla inägor och ger här och var ett tydligt avtryck av tidigt 1700-tal och även äldre tider. Det gamla sidvallsängsområdet kring Västra Långängskärret sydväst om gården kan fortfarande upplevas, sedan det igenvuxna kärret på senare år återställts med öppen vattenspegel. Områdets före detta ängskaraktär framhävs av den närbelägna ladan från tidigt 1800-tal. Särhågnade beteshagar samt den sammanhängande utmarken med skogsbetet var framför allt knutet till större ryggar och den mer kuperade skogsterrängen ner mot Stockbysjön i söder.

Det gamla sidvallsängsområdet kring Västra Långängskärret sydväst om gården efter att det igenvuxna kärret på senare år återställts med öppen vattenspegel.

Kulturlandskapet har det sena 1800-talets prägel. Skogspartierna är dock mer igenvuxna som resultat av att betestryck och småskalig hävd upphört. Inslag i nutida skogsmark av små odlingsrösen kan indikera 1700- och 1800-talets nyodling på smååkrar, och mindre stråk av stengärdesgårdar och murar förekommer kring Långängen.

Mycket karaktärsfull är gårdens tillfartsväg Långängsvägen som på karta kan härledas tillbaka till 1846 eller så tidigt som 1775 och tillkomsten av Ekholmsnäs gård i norr. Tillfartsvägen har alla gamla vägars kännetecken såsom dragning i torrlänta lägen, följsamheten till skärgårdslandskapets och terrängens skiftningar med backar och krökar.

Långängsvägen är en genuin äldre landsväg som ringlar genom den kuperade skärgårdsterrängen, delvis genom skogsmark och delvis genom det småskaliga kulturlandskap som kännetecknar Långängen. Vägen mynnar ut i Ekholmsnäs vägen.

Beskrivning av bebyggelsen

Långängens gårds (Lidingö 12:245) välbevarade faluröda gårdsbyggnader härstammar från 1770–1810-tal. Bebyggelsen har en speciell karaktär genom husens höga ålder och att flera av gårdsbyggnaderna från bondgårdens aktiva tid fortfarande finns i behåll. Bebyggelsen är tätt samlad, men med en åtskillnad mellan mangård och fägård. Stall och ladugård revs 1977.

Mangården omfattar mangårdsbyggnad och bostadsflygel som båda är knuttimrade i en våning med vind och med fasad i locklistpanel och brädslagna pardörrar. De höga brutna taken med avvalmade gavelspetsar täcks av enkupigt taktegel. Mangårdsbyggnaden från ca 1775 har en sexdelad plan och en utformning som ofta förknippas med exempelvis små officersboställen eller prästgårdar under denna tid. Fönstren är på 1700-talsvis kvadratiska och fyrspröjsade. Bostadsflygeln från ca 1815–1817 har till skillnad från mangårdsbyggnaden tätspröjsade tvåluftsfönster och ett lunettfönster över entrén.

Långängens välbevarade mangårdsbyggnad från ca 1775 och flygel till höger från 1815–1817.

Av mycket stort intresse är även den knuttimrade logen från 1807, som är av hög ålder för en ekonomibygnad. På fastigheten finns också en timrad bod med kort taksprång och breda vindskivor med karaktär från 1800-talets mitt.

Av särskilt värde är även att den timrade höladan från tidigt 1800-tal har bevarats (Långängen 12:8). Höladan står borta i de före detta ängsmarkerna vid Västra Långängskärret.

På en höjdrygg strax nordväst om gården finns det gravfält från yngre järnålder som sannolikt är ett gårdsgravfält (Raä Lidingö 9:1). Det omfattar ca tolv gravar i form av runda stensättningar. De obrutna öppna siktvyerna mellan gravfältet på krönet och

gårdsläget i det småskaliga kulturlandskapet ger Långängensområdet både tidsdjup och en mycket stark karaktär.

Den timrade logen från 1807 är av mycket stort kulturhistoriskt värde. (Lidingö 12:8). På en höjdrygg strax nordväst om gården finns det gravfält från yngre järnålder som sannolikt är ett gårdsgravfält. Det omfattar ca tolv gravar i form av runda stensättningar. (Raä Lidingö 9:1)

Sammanfattande värdering

Långängens gårdsbebyggelse och dess tillfartsväg utgör en särskilt värdefull kulturmiljö som representerar såväl ett jordbrukshistoriskt som ett bebyggelsehistoriskt värde och en del av Lidingös äldsta bebyggelsehistoria. Ett gårdsgravfält från yngre järnålder förankrar såväl den medeltida gården som kulturmiljön i sin helhet i förhistorisk tid. Detta ger kulturlandskap och bebyggelse en lång historisk kontinuitet från cirka 1500 år sedan fram till i dag.

Det småskaliga kulturlandskapet återspeglar såväl 1600- och 1700-talets ängs- och betespräglade odlingslandskap som 1800-talets förändringar mot större areal av inägor och det sena 1800-talets omläggning mot spannmålsproduktion med större åkrar och vallodling som följd. Även tillfartsvägen har en helt bevarad karaktär av gammal skärgårdsväg.

1700-talsatmosfären som till stor del fortfarande vilar över Långängen, förstärks mycket av den välbevarade gårdsbebyggelsen från 1770–1810-talet. Manbyggnaden från cirka 1775 påminner till utformningen om ett mindre officersboställe, även om Långängen endast var en mindre bondgård. I dag är det Lidingös bäst bevarade bostadshus i sitt slag från den tidsepoken. Sammanfattningsvis ger kulturmiljön på Långängen en i vår tid ovanligt väl bibehållen återspeglning av ett skärgårdshemman och dess ägor på 1700- och 1800-talet.

Miljön är uppmärksammas som kulturmiljö i "Lidingö – Kulturhistoriska miljöer" (Stockholms Länsmuseum, 1990). Området ingår i grön kulturmiljö i "Lidingös gröna kulturmiljöer" (2013).

Området omfattas av Långängen-Elfviks naturreservat

Fornlämningar skyddas enligt Kulturmiljölagen. Information om fornlämningar kan hittas i Fornsök hos Riksantikvarieämbetet.

Karaktärsdrag

- Mycket god landskapsanpassning till den kuperade skärgårdsterrängen.
- Helt igenom agrar landsbygdsprägel i ett stort sammanhängande landskapsstråk från Stockby gravfält i sydväst till Ekholmsnässjön i nordost.
- Ålderdomliga spår och strukturer såsom järnåldersgravfält på bergskrönet, gårdens inägomark med äng och åker samt utmark med skogsbete.
- Lokalt vägnät och gårdens välbevarade tillfartsväg med smal bredd och grusad vägbana, stor följsamhet till landskapets och terrängens skiftningar med backar, krökar och småskalighet i vägbana och omgivande terräng.
- Gårdsbebyggelsens höga ålder, tätt samlade bebyggelsemönster, stor mängd bevarade byggnader och mycket goda ursprunglighet.
- Mangårdsbyggnadens bevarade slutna volym, knuttimrade konstruktion och fasad i faluröd locklistpanel, firspröjsade kvadratiska tvåluftsfönster, entré med brädslagna pardörrar i brutet vitt, högt brutet tak med avvalmade gavelspetsar och enkupigt taktegel.
- Bostadsflygeln med sin välbevarade slutna volym, knuttimrade konstruktion, fasad i faluröd locklistpanel, tätspröjsade tvåluftsfönster, entré med brädslagna pardörrar, lunettfönster, brutet tak med avvalmade gavelspetsar och enkupigt taktegel.
- Logen från 1807 med knuttimrad konstruktion i två plan på stensockel, stående delvis på hörnstolpar och sten, faluröd timmerfasad på långsidor, stående panel på kortsida, brädslagen logport och sidodörr samt sadeltak med enkupigt tegel.
- Boden med faluröd liggstimrad fasad, två ingångar på ena gaveln, svarta brädslagna dörrar och sadeltak med kort taksprång.
- Höladan vid västra Långängskärret med knuttimrad konstruktion i ett plan med höskulle under sadeltak, i dag belagt med sekundärt plåttak som skydd.

Råd och rekommendationer

Syftet med råd och rekommendationer är att de ska ge inspiration och vägledning kring hur fastighetsägare kan tänka kring förvaltningen av sin fastighet för att de värden som karaktäriserar området ska bevaras. De är också ett stöd vid handläggning av bygglovs- och planärenden för staden. De råd och rekommendationer som ges är inte juridiskt bindande.

Förutom vad som anges i Lidingös kulturmiljöprogram Del 1 gällande vård och underhåll av byggnader ges följande råd:

- Fornlämningar inom området skyddas genom kulturmiljölagens andra kapitel om fornminnen. Vid förändring krävs tillstånd av länsstyrelsen.

- Det öppna småskaliga jordbrukslandskapet bör bevaras och underhållas så det inte växer igen. Tydliga spår av inägor kontra utmark inklusive äldre betesmark och hagmarkspartier bör också bevaras.
- Kulturlandskapet med anor från 1500-talet vid Långängens gård med lokalt vägnät och gårdens välbevarade tillfartsväg med smal bredd och grusad väg bana bör bevaras.
- Långängens gård med rötter i 1700-talet bör vårdas och underhållas med väl anpassade material och metoder för att säkerställa att gårdens kulturhistoriska värden består.
- Äldre bevarad gårdsstruktur med mangårdsbyggnad, bostadsflygel och flertalet ekonomibygnader i knuttimrade konstruktioner och fasader av faluröd panel bör bevaras exteriört avseende volym och karaktär.
- Byggnadernas ursprungliga arkitektoniska uttryck bör bevaras och vara vägledande vid renovering.
- Fönster och dörrar/portar i originalutförande samt äldre till- och ombyggnader bör renoveras med väl anpassade material och metoder.
- Ingen ny bebyggelse bör tillkomma inom det särskilt värdefulla området vid Långängens gård.